

SZŐCSNÉ GAZDA ENIKŐ

ZICHY JENŐ GRÓF ERDÉLYI LÁTOGATÁSA ÉS HATÁSA A SZÉKELY HÁZIIPAR KUTATÁSÁRA

Erdélynek 1883 februárjában és júniusában magasrangú vendége volt: Zichy Jenő gróf (1837–1906), országgyűlési képviselő, az Országos Iparegylet elnöke látogatta meg a vidéket. A gróf Jagócsi Péterffy József (1827–1888) miniszteri biztossal együtt járta be Erdélyt. Péterffy hivatalos küldetése ekkor az ipariskolák és iparos tanoncképzés propagálása volt, amelyet az Eötvös-féle tanügyi törvény előírt, de amelynek megszervezése valamiért elakadt – vagy jobb esetben csak részben valósult meg. Zichy Jenőt a kíváncsiság vezette: saját szemével akart meggyőződni róla, milyenek az ipariskolák, a kis- és háziipar Erdélyben. (*Székely Nemzet*. 1883. febr. 6.)

Jagócsi Péterffy Józsefről ekkor már elég sok információja volt Erdély népének. 1856-tól a selyemtermelés fellendítését és ennek egyre nagyobb hírnevét; 1860-tól Bethlen Olivér náláci uradalmának intézőjeként e gazdaság modernizálását; a keszthelyi vincellérképzést, majd az Országos Gazdasági és Erdészeti Tanintézet igazgatását bízták rá. 1873-ban a bécsi világiállítás szervezése közben a külföldi iparoktatást és ennek háziiparra mért hatását tanulmányozta. Ennek elismeréseként 1875-ben Trefort Ágoston közoktatási miniszter kinevezte a háziipar és ipari szakoktatás megszervezéséért felelős miniszteri biztossá (Mártha 1988: 716–717). Ilyen minőségében tartotta a kapcsolatot az erdélyi iparosok, mezőgazdászok, kereskedők és a kormány között, és gyakran megfordult Székelyföldön is. A sepsiszentgyörgyi Székely Háziipari Egyesület jegyzőkönyveiből látható, hogy csaknem félévente megfordult e városban,¹ és intenzíven szervezte a székely háziipari cikkek kijuttatását és forgalmazását a budapesti háziipari bazárokba.²

1 *Székely Háziipari Egylet Jegyzőkönyve*, Székely Nemzeti Múzeum Kézirattára, 49/1924-es iktatószám. Jelen volt az 1876. máj. 25-ei, 1876. dec. 6-ai, 1877. márc. 24-ei, 1877. dec. 13-ai, stb. gyűléseken

2 *Székely Háziipari Egylet Jegyzőkönyve*, Székely Nemzeti Múzeum Kézirattára, 49/1924-es leltárszám, 1880. február 24-ei ülés jegyzőkönyve, 193. napirendi pont, 47. old.

Zichyt személyesen kevésbé ismerték, de az „ipargróf” híre annál nagyobb volt a vidéken: 1868-ban az ő tervei alapján akarták hajózásra alkalmassá tenni a legfontosabb folyókat (Gonda 1899: 96). Néhány évvel később az ő nevéhez kapcsolódott az első nagyobb magyar gazdasági-, kis- és háziipari szemle, a székesfehérvári országos kiállítás megszervezése. Ezt követte számos magyar iparpártoló kezdeményezés elindítása, így például a lenszövés fellendítése. (*Nemere*. 1879. szept. 25.) Zichy kiemelt célja volt az ipar, kereskedelem és a művészet összekapcsolása – vagyis ugyanaz az alapkoncepció, amely később a 20. század elején oly híressé tette Koronghy Lippich Eleket és az ő támogatásával szerephez jutó gödöllői művészeket is. Sepsiszentgyörgyön 1879-ben, a székesfehérvári kiállítást követően alkalmilag megfordult ugyan, de valószínű, nem ismerte elmélyülten e vidéket.³

A két politikus Nagykaroly, Szatmár és Máramarossziget után 1883. február 8-án Kolozsváron járt, ahol Zichy festészeti tárlatot nyitott meg és a nőipariskolát látogatta meg, ígéretet téve az ipariskolai munkák terjesztésére. Innen Szamosújvárra mentek. (*Székely Nemzet*. 1883. febr. 11.) Február 9-én Désen a szövészeti tanműhelyt látogatták meg Bánffy főispánnal és Halas Gyulával együtt, és ipariskolák felállítását ígérték. (*Székely Nemzet*. 1883. febr. 13.) Február 11-én már Marosvásárhelyen tartózkodtak, ahol Béli főispánnal, Apor Károly itélőtáblai elnökkel és Kovács Soma polgármesterrel együtt az iparos tanonciskolák létrehozása mellett kampányoltak. (*Székely Nemzet*. 1883. febr. 15.) Innen Nagyenyed és Gyulafehérvár érintésével Aradra mentek.

Néhány hét elteltével újból szárnyra kelt a hír, hogy a két politikus ismét Erdélybe jön, ahol Brassót, Sepsiszentgyörgyöt, Kézdivásárhelyt, Tusnádfürdőt, Csíkszeredát, Székelyudvarhelyt látogatják meg. Jövetelüket több helyen az iparosok tanácskozása előzte meg: Kézdivásárhelyen például az iparos tanonciskola megalapításának esélyeit vitatták meg az összegyűlt mesteremberek, hogy felmérjék, milyen helyi erőforrások fordíthatók a Zichyék által kítűzött cél segítésére. (*Székely Nemzet*. 1883. ápr. 7.)

A magas rangú vendégek jövetelét Háromszéken több híradás előzte meg, és a városok előzetes programjából tudjuk, hogy Kézdivásárhelyen rögtönzött iparkiállítással (*Székely Nemzet*. 1883. jún. 17), Sepsiszentgyörgyön a szövészeti és a lakatos tanműhely bemutatásával akartak kedveskedni nekik. (*Székely Nemzet*. 1883. jún. 19.) A látogatási beszámolókból szerzünk tudomást arról, hogy Sepsiszentgyörgyön ekkor a frissen nyílt lakatos tanműhelyben „a tanulók leginkább magyar motívumok szerkesztésével” foglalkoztak, „a melyeknek főleg műipari vonatkozásoknál veszik igen nagy hasznát.” (*Székely Nemzet*. 1883. jún. 21.) A gróftól látottak hosszú beszédre készítették, kiemelte, véleménye szerint az iparos oktatást szorosan össze kell kötni a rendszeres rajztanítással, mert csupán így lehet a kézügyességet és a műízlést magas fokra fejleszteni. (*Nemere*. 1883. jún. 24.) A város lakói közül a gróf kiemelt figyelemben részesítette Gyárfás Jenő festőt és Huszka József rajztanárt, akiket külön is meglátogatott, és az előre szervezett programpontokon átlépve, meglátogatta a Székely Nemzeti Múzeum gyűjteményeit, valamint a vidék egyik friss háziipari telepét, a sepsiszentgyörgyi majolikagyártó műhelyt is. (*Székely Nemzet*. 1883. jún. 21.) Az értelmesebb iparosok személyesen is szóba álltak az ipargróffal: Barabás József tímármester például az iparos hitelintézet felállítását, a teljes iparszabadság helyett az iparosok kvalifikáció szerinti minősítését, a vámtarifák csökkentése érdekében folytatott párbeszédet kérte tőle. Zichy megnyugtatta, hogy „ha valaki szíven viseli az iparosok sérelmeit, az én vagyok.” (*Nemere*. 1883. jún. 21.) Kézdivásárhelyen az Erzsébet lánynevelő intézet kézimunkázó lányait csodálták meg a vendégek, majd a felső népiskola rajztanítását ellenőrizték, megtekintették a tanulók által készített keféket és kosarakat, sátorról sátorra járva ellenőrizték a hetivásáron

3 *Székely Háziipari Egylet Jegyzőkönyve*, Székely Nemzeti Múzeum Kézirattára, 49/1924-es leltár-szám, 1879. júl. 7-ei választmányi gyűlés jegyzőkönyve, 131. napirendi pont, 33. old.

kirakodott iparosokat. (*Székely Nemzet*. 1883. jún. 23) Tusnádon a fürdőt, Csíkszeredában a szövészeti tanműhelyt látogatta meg. (*Székely Nemzet*. 1883. jún. 24.)

Az „ipargróf” látogatása csupán néhány napot tartott, de kritikai megjegyzései, személyes érdeklődése mégis kiemelt fontosságú volt a vidék háziiparára nézve. Közvetlensége, és az a tény, hogy személyesen tárgyalt az iparosokkal, már magában is bizalmat ébresztett a mesterekben. Néhány nappal a távozása után a sepsiszentgyörgyi sajtóban Zichy aláírásával részletes felhívás jelent meg, melyben az iparosokat az 1885-ben szervezendő Budapesti Országos Általános Kiállításon való részvételre szólította fel. (*Székely Nemzet*. 1883. jún. 26, valamint *Nemere*. 1883. júl. 8.)

Röviddel Zichy látogatása után, 1883 júliusának végén gróf Széchenyi Pál földművelés-, ipar- és kereskedelmi miniszter (*Nemere*. 1883. aug. 2.), novemberében pedig az 1885-ös budapesti kiállítás egyik főszervezője, Ráth Károly kormánybiztos járta végig a vidéket. (*Nemere*. 1883. dec. 9.) A Zichy által indított folyamat így utat nyitott a hatalmi elit Székelyfölddel való ismerkedésének.

Az a tény, hogy az ipargróf érdeklődött bizonyos dolgok iránt, automatikusan annak a dolognak a felértékelődéséhez vezetett. Mivel Zichy gróf kiemelten érdeklődött a majolika-készítő műhely és a Székely Nemzeti Múzeum szász és magyar kerámiái iránt, arra készítette a múzeumőr Nagy Gézá, hogy a gróf távozásának másnapján már több mint 20 majolikátárgyat vásároljon a sepsiszentgyörgyi majolikagyártó műhelyből: és az elkövetkező öt napon újabb, közel száz kerámiával bővítse a múzeum gyűjteményét. Vásárlása azért is kiemelt jelentőségű volt, mert a csikmadarasi, bodoki, kálnoki, berecki, székelyudvarhelyi, barcaújfalusi vásár alapján tudjuk azonosítani, milyen kerámia készült ezekben a központokban. A rövid életű sepsiszentgyörgyi majolikagyár készítményeiről sem lenne elképzelésünk sem, ha Zichy érdeklődése nyomán nem vásárol a termékeiből Sigmund Károly iparügyi vezetőtől edényeket a jónévű történész.⁴ Decemberben ezeket a változatos tárgyakat látva Ráth Károly már megfogalmazta azt az ötletét, hogy 1885-ben az országos kiállításra egy székely házat fog felállíttatni, amely a háziipari termékek eladásának helyszíne is lesz, így reményét fejezte ki, hogy „a Székelyföld házi iparának sok eredetiségét feltüntető s több ágaiban (különösen ami az agyag ipart illeti) csak kevésé ismert cikkei állandó hazai piacot” fognak találni. (*Nemere*. 1883. dec. 9.)

Huszka József meglátogatása az addig nem túl sokat emlegetett rajztanára is ráterelte a figyelmet: a Székely Nemzeti Múzeum 1883. október 24-én „egy himzett székely párnahaj és egy festett, faragványos ágyvég” adás-vételi szerződését íratta alá a rajztanárral.⁵

A Székely Háziipart és Ipari Oktatást Fejlesztő Egyesület iparstratégiájában 1883-ban úgyszintén változásokat érzékelhetünk. Binder Lajos iparfelügyelő 1883 novemberére aprólékos és részletes jelentést fogalmazott meg, amelyből érzékelhető, hogy a kezdetben olyan nagyon forszírozott lenmagosztási programot fokozatosan abbahagyták, s mivel a lenfeldolgozásra nem harapott rá a lakosság, így a szövészeti tanműhely fejlesztésére és a mechanikai szövőde felszerelésére, a nőipariskola működtetésére helyezték a hangsúlyt a Zichy látogatása után.⁶ Az sem véletlen, hogy 1883 augusztusában már arról érkeztek a sajtóban, hogy az 1883–84-es tanévtől megnyílik Sepsiszentgyörgyön a faipari szakosztályt, amelyben építő- és bútorszakalosságot, esztergályosságot, valamint kocsigyártást fognak tanítani. (*Nemere*. 1883. aug. 2.)

4 A Székely Nemzeti Múzeum alapleltárai az 1883–1886 évekre, 70–78/883, 92–93/883, valamint 113/883 leltárszámok, továbbá Székely Nemzeti Múzeum Irattára, 1883–1884-es iratok.

5 Székely Nemzeti Múzeum Irattára, 1883–1884-es iratok.

6 *Székely Háziipari Egyesület Jegyzőkönyve*, Székely Nemzeti Múzeum Kézirattára, 49/1924-es leltárszám, 1883. nov. 3-ai ülés jegyzőkönyve, 53. napirendi pont, 153 verso–160.

A szakirodalomban nem eléggé ismert tény, hogy a Zichy személyes példája nyomán terjedt el az az iparfejlesztő stratégia, amely a szövő háziipart ingyen szövőszékek kiosztása nyomán próbálta igazán hatékonyan fejleszteni. Zichy az 1881-es budapesti nőipari tárlaton figyelt fel többek közt a székely szőnyegszövő háziipar jelentőségére, és ezen dátum óta kiemelten foglalkoztatta ezen iparág fejlesztése. Az ipartárlat nyomán több ingyen szövőszéket osztottak ki, és szaktudósítások mutattak rá arra, hogy ebben „Zichy Jenő gróf szép példával járt elől.” (Czobor 1885–86: 51.)

A csíkmegyei háziipar fejlesztése tekintetéből igazán jelentős tevékenység indult a gróf látogatása után: Lakatos Jánosné egy ideiglenes, mintegy tíz hónapos tanfolyam keretében 64 növendéket tanított meg a nagyhírű székely festékes szőnyeg szövésére (*Jelentés* 1886: 173). 1884 márciusában Binder Lajos és Rejtő Sándor iparfelügyelők ellenőrizték le a tanfolyam eredményei után a csíki szövő tanműhely tevékenységét, hogy felmérjék, milyen eredményt ért el özv. Gál Károlyné és Pünkösti János szövőmester a növendékek tanításában. (*Székely Nemzet*. 1884. márc. 30.) Az 1855-ös országos általános kiállításon már „a csíkmegyei szőnyegek legolcsóbb voltuknál s izlételjes szín- és mintaállományuknál fogva a legnagyobb előkelőségek által kerestettek, azonkívül stylszerű kivitelük folytán számos darab vásároltatott meg a külföldi iparművészeti muzeumok részére.” (*Jelentés* 1886: 174.)

1884-ben Binder Lajos és Rejtő Sándor iparfelügyelők intenzív székelyföldi háziipari felmérésbe kezdtek, hogy ezáltal térképezzék fel azokat a termékeket, amelyek sikeresen értékesíthetők lennének a Moldva-Oláhoszág piacain. (*Székely Nemzet*. 1884. márc. 30.) Valószínű, ez a terepbejárás lehetett az alapja annak az 1884-es összeírásnak, amely meghatározta, melyek lesznek azok a háromszéki háziipari telepek, amelyek az 1885-ös háziipari kiállításon szándékuk szerint szerepelni fognak. E komplex felmérés az agyagipart Bodokon, Kálnokon, Mikóújfaluban, Kézdivásárhelyen, Zabolán, Baconban, a kőipart Polyanban, Esztelneken, Árkoson, Sepsiszentkirályon, Sepsiszentgyörgyön, a fonó- és szövőipart Száraz- és Közéapján, Bereckben, Bodza vidékén, a dekoratívabb „szőtteményeket” Uzonban, Bikfalván, Illyefalván, Szentléleken és Kovásznán, a kötélverést Zoltánban, a kósárcötést Árkoson, Bitán, Dálnokon, Kökösen, Sepsiszentgyörgyön, a vesszőszékek készítését Zabolán, a szalmakalap-kötést Sepsiszentkirályon, Köpecen és Dálnokon, fatálap készítését Dobollón, Oltszemen és az Orbai-járásban, a faedény- és kádármunkákat Kovásznán, Papolcon, Kőrösön, Haralyban, Ozsdolán és Zágónban, Kurtapatakon, a zszindelyhasítást Zágónban, Bodzán, Gelencén és Haralyban, a doboz- és szitakészítést Kovásznán, Kőrösön és Zágónban, az asztalosmunkákat Kézdivásárhelyen és Orbai-járás több falujában, a csizmakészítést Kézdivásárhelyen jelezte. (*Székely Nemzet*. 1884. ápr. 17.)

Amint látható, a Zichy és Péterffy látogatása olyan fordulópont volt Székelyföld háziipari felmérésének történetében, amely elmélyítette a vidék háziipari kutatását. Bár az 1840-es években Fényes Elek néhány településről közölt már rövid mesterség-feljegyzéseket (Fényes 1840: 80), és Kozma Ferenc 1875-ös statisztikája szintén áttekintette dióhéjban a Székelyföld háziiparát (Kozma 2008: 295–300.), újabb adatok, felmérések indultak el, amelyek egyre inkább rámutattak arra: a brassói iparkamara nem foglalkozik elég elmélyülten a székelyföldi háziipar helyzetével. Ezek a lépések képezhették az alapját a Marosvásárhelyi Kereskedelmi- és Iparkamara megeremtésének, a székelyföldi háziipari kiállítások megszokasodásának.

SZAKIRODALOM

Czobor Béla, Dr.

1885–86 A szövő művészetéről. *Művészi Ipar*. 51–53.

Fényes Elek

1840 *Magyar országnak s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben*. VI. Trattner–Károlyi, Pest.

Gonda Béla

1899 *A magyar hajózás*. Budapest.

Jelentés

1886 *A kolozsvári kereskedelmi és iparkamara jelentése kerülete gazdasági, kereskedelmi, ipari és forgalmi viszonyairól az 1883, 1884 és 1885. években*. Kolozsvár.

Kozma Ferenc

2008 *Székelystöld közgazdasági és közmivélődesi állapota*. Hasonmás kiadás. Székely Nemzeti Múzeum – Státus Kiadó, Sepsiszentgyörgy–Csíkszereda.

Mártha Zsuzsánna, Dr.

1988 Péterffy József. In: Für Lajos, Dr. – Pintér János, Dr. (szerk.): *Magyar agrártörténeti életrajzok*. II. Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Budapest, 716–718.

VIZITA CONTELUI JENŐ ZICHY ÎN TRANSILVANIA ȘI EFECTELE ACESTUIA ASUPRA CERCETĂRII INDUSTRIEI CASNICE

Vizitele obișnuite ale unor politicieni renumiți în Ținutul Secuiesc au avut câteodată efecte remarcabile asupra dezvoltării regiunii. Contele Jenő Zichy (1837–1906), deputat parlamentar, președintele Asociației Industriașilor a avut o vizită în anul 1883 în Transilvania și în cadrul acestuia a trecut și prin Ținutul Secuiesc. Deoarece Zichy s-a interesat mai ales asupra stării industriei casnice, a făcut vizite oficiale în asemenea ateliere meșteșugărești, sedii ale industriașilor, artiștilor, care mai înainte n-au fost băgați în seamă. Astfel vizita sa a avut efecte remarcabile asupra prețurii industriei casnice din zonă, a dat un impuls mai ales cercetării olăritului și dezvoltării industriei textile secuiești.

THE VISIT OF COUNT JENŐ ZICHY IN TRANSYLVANIA AND THE IMPACT ON THE RESEARCH OF COTTAGE INDUSTRY

The visits of important politicians to Szeklerland sometimes had remarkable impacts on the development of the region. Count Zichy Jenő (1837–1906), parliamentarian, president of the National Industrialist Society, visited Transylvania in 1883, and he also passed through Szeklerland. As Zichy was quite interested in the situation of cottage industry, he visited such workshops, craftsmen, artists, who had not been paid too much attention before. His visit led to the appreciation of the Szekler cottage industry, thus especially the research of pottery and the development of textile industry witnessed an important impulse.